

door Ieme van der Poel

Een kroon op de Congo

Waarom een verouderd museum niet verdwijnen mag

De Academische Boekengids 59, november 2006, pp. 3-5.

Ook een historisch museum gaat op den duur deel uitmaken van het verleden. Moet het steeds opnieuw worden ingericht wanneer de visie op de geschiedenis zich wijzigt? Volgens Amerikaanse onderzoekers is het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika in Tervuren een schandvlek die laat zien dat België nog altijd niet heeft afgerekend met zijn koloniaal verleden. Ieme van der Poel pleit tegen modernisering.

Het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika in Tervuren, bij Brussel, is een tijdcapsule. Het brengt je terug naar de tijd waarin de kolonisatie van Afrika nog als een groots en meeslepend avontuur werd gezien. Een avontuur overigens waarvoor de bevolking van België - een jonge natie die het tot dusverre zonder koloniën had moeten stellen - nauwelijks warm liep. Maar het enthousiasme van hun ondernemende koning, Leopold II, was er niet minder om. Al rond 1860, toen hij nog kroonprins was, probeerde hij de senaat te winnen voor zijn plan om van België een imperium te maken. Zijn grote voorbeeld was het Nederlandse koloniale bewind op Java met zijn - hoewel in die tijd al omstreden - cultuurstelsel en batig saldo. Restte alleen nog de vraag welk deel van de wereld voor kolonisatie door België in aanmerking kwam.

In de hilarische beschrijving, gebaseerd op archiefmateriaal, die de Belgische historicus Jean Stengers hiervan geeft, doen de verwoede pogingen van Leopold een kolonie te bemachtigen sterk denken aan een partijtje Risk. 'Kent u wellicht een eiland, in de wateren rond China, in Oceanië of in de buurt van India, dat geschikt voor ons zou zijn?' schrijft hij in 1861 aan een Belgische marineofficier. Om korte tijd later zijn blik hoopvol op Den Haag te richten, dat van plan zou zijn een deel van Borneo 'in de uitverkoop' te doen. Het *Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage* krijgt er lucht van en steekt zijn verontwaardiging niet onder stoelen of banken: 'Daarmede zou veel méér dan geld, er zou de eer en de waardigheid van den Nederlandschen naam mede gemoeid zijn, en wij zouden den vorst uit het roemrijk stamhuis van Oranje... beklagen aan wiens naam ooit het feit kon worden verbonden, overzeesche bezittingen of koloniën van den Staat, en wel in een tijdperk dat ze zo bloeiend konden zijn als ooit, te hebben verkocht.'

Ten slotte viel de keuze op Afrika. Leopold, inmiddels koning geworden, huurde de Amerikaanse ontdekkingsreiziger Henry Morton Stanley in. Nadat deze met een legertje en de Belgische koninklijke standaard naar Midden-Afrika was vertrokken en zonder noemenswaardig bloedvergieten een gebied had 'ingenomen' dat maar liefst ruim tachtigmaal groter was dan België, kon Leopold zich vanaf 1884 de eigenaar noemen van Congo-Vrijstaat. De verovering van de nieuwe kolonie had hij voor het overgrote deel uit eigen middelen gefinancierd.

'DE VERWOEDE POGINGEN VAN KONING LEOPOLD EEN KOLONIE TE BEMACHTIGEN
DOEN STERK DENKEN AAN EEN PARTIJTJE RISK.'

Leopold II was ontegenzeggelijk een man met een visie. Op het moment dat de fiets en de auto hun intrede deden, beseftte hij dat rubber hét product van de komende decennia zou worden. Dus begon hij in zijn nieuwe kolonie op grote schaal met de exploitatie van rubber, die hij voor een belangrijk deel in eigen beheer hield. Dit leverde hem enorme winsten op, maar betekende ook het einde van zijn in eerdere jaren zorgvuldig opgebouwde reputatie van filantroop (hij vergeleek zijn activiteiten in Congo graag met die van het Rode Kruis!). Rond de eeuwwisseling groeiden de geruchten over wantoestanden in Congo als gevolg van de dwangarbeid die de koning naar Nederlands voorbeeld had ingevoerd. Mannen werden door de milities van de koning uit hun dorpen verdreven om vaak honderden kilometers verderop in het oerwoud rubber te tappen; de quota waaraan ze moesten voldoen werden telkens opgevoerd en de straffen voor degenen die daaraan niet wilden of konden voldoen, waren van een ongekende wreedheid.

De eersten die dit schrikbewind publiekelijk aan de kaak stelden, waren de Britse consul in het gebied Roger Casement en Edmund Dene Morel, een boekhouder van een scheepvaartbedrijf uit Liverpool die zich in de zaak was gaan verdiepen nadat hij zich verbaasd had over de grote hoeveelheden handboeien en ijzeren kettingen die vanuit de haven van Antwerpen naar de Congo werden verscheept. Op zijn initiatief werd de *Congo Reform Association* opgericht. Die slaagde erin de misstanden in Congo-Vrijstaat onder de aandacht te brengen van een internationaal publiek. In België werd dit Britse protest aanvankelijk afgedaan als een vorm van koloniale afgunst en rivaliteit. Pas toen een onafhankelijke onderzoekscommissie eveneens tot een vernietigend oordeel kwam over het koloniale regime van Leopold II, zag de Belgische regering zich genoodzaakt de Congo te annexeren, teneinde deze om te

vormen tot een 'ordentelijke' kolonie. Het Belgische koloniale bewind duurde van 1908 tot aan de onafhankelijkheid in 1960, die uitliep op een bloedig drama.

Aan het einde van de negentiende eeuw had bij de meeste koloniale mogendheden de overtuiging postgevat dat het in de koloniën verdiende geld voor een belangrijk deel ter plaatse geïnvesteerd diende te worden. Koning Leopold was echter een andere mening toegedaan. Hij stortte de winsten in een fonds, 'De Stichting van de Kroon' genaamd, dat zich ten doel stelde het aanzien van België, en met name dat van de stad Brussel, te verfraaien. Zo kon de kolonie iets terugdoen voor het moederland, in ruil voor al het goeds dat daar werd verricht door Belgische ondernemers, ambtenaren en niet te vergeten missionarissen. Tot de *grands travaux* die de koning op stapel zette, behoorde ook de bouw van een Congomuseum, bedoeld als een uitstallingskast voor al het schoons en interessants dat de kolonie te bieden had. Het plan kwam voort uit de eerdere Congotentoonstelling die als onderdeel van de Wereldtentoonstelling in Brussel (1897) was ingericht in Tervuren, in de lommerrijke omgeving van de hoofdstad. Daar was speciaal voor dit doel een Koloniënpaleis uit de grond gestampt.

'LEOPOLD STORTTE DE WINSTEN UIT DE KOLONIE IN EEN FONDS DAT ZICH TEN DOEL STELDE HET AANZIEN VAN BELGIË, EN MET NAME DAT VAN DE STAD BRUSSEL, TE VERFRAAIEN.'

Een van de attracties van de tentoonstelling, geheel in de geest van de tijd overigens, was de expositie van een aantal autochtone bewoners uit de regio. Op de ansichtkaarten uit die tijd zijn ze nog altijd te zien: het groepje angstig kijkende, zedig geklede, dus kennelijk gekerstende, Congolese jonge vrouwen, dat door Belgische heren en dames vanachter een afrastering wordt gadegeslagen; en het Congolese dorp, een verzameling hutten opgetrokken langs de kant van een van de vijvers van het park, waaraan een aantal prauwen ligt afgemeerd. Zeven van de geëxposeerde Congolezen overleefden hun Europese avontuur niet en liggen nu begraven op het kerkhof van Tervuren. De Congolese handwerkslieden die ter gelegenheid van de Brusselse Wereldtentoonstelling van 1958 werden ingevlogen, zouden mondiger blijken. Ze ergerden zich aan de wijze waarop het publiek hen bejegende en keerden voortijdig terug naar huis. 'Wat zal dit wel niet voor gevolgen hebben en wat staat ons te wachten als die mannen terug zijn in hun vaderland, met zulke slechte herinneringen aan de blanken van hier?' vroeg de verslaggever van de krant *Le drapeau rouge* zich in augustus 1958 met enige bezorgdheid af.

Nadat de tentoonstelling van 1897 was afgelopen, liet koning Leopold in Tervuren een tweede paleisje bouwen dat als permanent onderkomen voor de Congocollectie moest dienen. Het museum werd geopend in 1908, het jaar waarin Leopold afstand deed van de kolonie. De inrichting ervan dateert dus gedeeltelijk van kort na die periode. De architect, de Fransman Charles Girault, volgde voor zijn ontwerp de traditionele, negentiende-eeuwse opvatting van het kunstmuseum: een monumentale entree die tevens een weids uitzicht biedt op de bijbehorende waterpartijen en het park, met daarbij aan beide zijden een reeks zalen die in elkaar overlopen. De majestueuze, ronde hal vormt een ode aan de kolonisatie van de Congo.

Voor de reusachtige beelden van Arsène Matton die in de nissen tegen de muur zijn geplaatst, zijn interessant. Ze vormen een illustratie van de verschillende ethische motieven die men in de negentiende eeuw aanvoerde om de kolonisatie van Afrika te rechtvaardigen. Het beeld getiteld 'België schenkt de beschaving aan Congo' toont een reusachtige priesterfiguur die overigens een opmerkelijke gelijkenis vertoont met koning Leopold. De priester houdt een kind op zijn ene arm en heeft zijn andere arm geslagen om de schouder van een halfnaakte Congolees die smekend, of in vervoering, naar hem opkijkt. Een ander beeld van Matton heet 'De slavernij, België schenkt welstand aan Congo'. Hier zien we een woest uitzijnde Arabier die een naakte, zwarte vrouw in zijn ijzeren greep houdt, terwijl hij zijn voet op haar baby heeft gezet. In weerwil van het menselijk leed dat hier wordt uitgebeeld, heeft de voorstelling in al haar kitscherigheid ook iets broeierigs. De fraai gevormde borsten van het slachtoffer zijn een Josephine Baker waardig, terwijl de viriele kracht van haar overweldigende een Rudolph Valentino niet zou hebben misstaan.

Hetzelfde thema keert terug in een van de zogenaamde etnografische beeldengroepen uit het begin van de twintigste eeuw. Dit zijn beelden op ware grootte, die bedoeld waren om de verschillen tussen blank en zwart te illustreren. Een aantal ervan staat in het museum opgesteld. Eentje laat een in een stoffen lendendoek geklede Afrikaanse man zien die probeert een - alweer - naakte, zwarte vrouw te redden uit de handen van een Arabier (gehuld in een zwart vilten burnous). Aan beide voorstellingen ligt het argument ten grondslag dat de kolonisatie van Afrika door de Europeanen werd ingegeven door de nobele gedachte de Afrikanen van de gesel van de Arabische slavenhandelaren te bevrijden.

De verschillende zalen van het museum zijn een lust voor het oog. Door de schemerige belichting stralen ze een sfeer uit van geheimzinnigheid. Ze zijn gedecoreerd met houten lambrizeringen, art-nouveausmeedwerk, een doorlopend fries van sepiakleurige foto's, met daarboven een serie wandschilderingen in bleek-fletse kleuren, waarop de belangrijkste bezienswaardigheden van de kolonie staan afgebeeld, zoals de Congospoorweg. Deze laatste, die de verbinding vormt tussen de hoofdstad Léopoldville en de kust, werd in 1898 met veel feestgedruis in gebruik genomen. De koning zelf liet verstek gaan: uit vrees voor tropische ziekten zou hij zijn Afrikaanse privébezit nooit bezoeken. Maar, zoals we in het reisverslag van de Franse journalist Henri Lorin kunnen lezen, dit gemis werd ruimschoots goed gemaakt door de aanwezigheid van een keur van hoogwaardigheidsbekleders uit

binnen- en buitenland. De treinreis werd voorafgegaan door een boottochtje over het Stanleymeer, waarbij de champagne rijkelijk vloeide en enkele van de aanwezige dames de genodigden vergastten op een pianoconcert. Bij aankomst op het station van Léopoldville zette een regiment zwarte soldaten, een rode fez op het hoofd, de wapens glimmend gepoetst, de *Brabançonne* in. Lorin kan er niet over uit: 'En dan te bedenken dat hun vaders nog menseneters waren!'

In zijn met foto's verlichte verslag, dat verscheen als een speciale aflevering van het reistijdschrift *Le Tour du Monde*, rept Lorin met geen woord over de ontelbare Afrikaanse arbeiders die tijdens de aanleg van de spoorweg het leven lieten. Wie daarvan wél melding maakte, was de Brits-Poolse schrijver Joseph Conrad in zijn klassieke roman *Heart of Darkness* (1900), die overigens begint met een beschrijving van het door Leopold II verfraaide Brussel als 'de witte stad'. Maar Conrad vormde in die tijd een uitzondering. Dit veranderde pas tijdens het interbellum, toen een betere infrastructuur het reizen in Afrika vergemakkelijkte en het onwankelbaar geloof in de weldaden van het kolonialisme begon te tanen. De aanleg van een parallelle spoorweg door de naburige Franse Congo (1921-1934), waarbij tussen de 18.000 en 20.000 doden vielen, leidde tot een storm van kritiek, waarbij bekende auteurs als Georges Simenon, André Gide en Albert Londres zich niet onbetuigd lieten. Maar Leopolds spoorlijn werd in zijn tijd toch in de eerste plaats gezien als een *agent de la civilisation*, die het zwarte continent uit zijn eeuwenlange slaap zou doen ontwaken.

'LEOPOLDS SPOORLIJN WERD IN ZIJN TIJD TOCH IN DE EERSTE PLAATS GEZIEN ALS EEN AGENT DE LA CIVILISATION, DIE HET ZWARTE CONTINENT UIT ZIJN EEUWENLANGE SLAAP ZOU DOEN ONTWAKEN.'

De in het museum van Tervuren opgestelde voorwerpen zijn grotendeels nog geordend zoals dat aan het begin van de twintigste eeuw gebruikelijk was. De verschillende vitrines zijn gewijd aan een thema, zoals 'jacht', 'transport' en 'magie'. Het mooiste zijn misschien wel de diorama's, die een hoog Verkadealbumgehalte bezitten. De opstelling is vaak sensationeel en met veel oog voor detail: terwijl op de voorgrond drie luipaarden een hert bespringen, zie je in het struikgewas allerlei vogels in de weer met wat het best kan worden omschreven als 'de dagelijkse routine'. En dan zijn er nog de tropische vissen in formol en niet te vergeten de reusachtige, opgezette olifant, de Afrikaanse droom, ongetwijfeld, van hele generaties Belgische kinderen.

Pas bij het betreden van de zogenaamde Herdenkingszaal merk je als bezoeker iets van de heisa die er sinds enkele jaren rond Tervuren is ontstaan. Terwijl de bijschriften overal elders alleen in het Nederlands en het Frans zijn, soms nog in de vorm van vergeelde, handgeschreven systeemkaartjes, stuiten we hier op een eigentijdse *disclaimer*, die, heel opmerkelijk, behalve in de twee officiële talen van België, ook in het Engels is gesteld:

'Deze zaal wordt de Herdenkingszaal genoemd omwille van de namen van de 1508 Belgen die tijdens de Leopoldiaanse periode op Congolese bodem stierven. Ze werden in 1954 op de muur aangebracht. Het zal de aandachtige bezoeker niet ontgaan zijn dat er in die tijd nog niet de behoefte bestond de Belgische aanwezigheid in Midden-Afrika in vraag te stellen. Zo wordt bijvoorbeeld niet gesproken over de Congolese slachtoffers. Het perspectief is uitsluitend Europees en spitst zich toe op enkele historische gebeurtenissen. Er wordt geheel voorbij gegaan aan de diepere realiteit van het koloniale gebeuren.'

Het mag duidelijk zijn dat de geest die hier rondwaart niet langer die van koning Leopold is, maar die van Adam Hochschild, auteur van de geruchtmakende bestseller *King Leopold's Ghost* (1998). Hoewel vriend en vijand van mening zijn dat Hochschilds requisitoir tegen Leopold II een serieuze aanklacht vormt die bovendien goed geschreven is, zijn er ook bedenkingen. Die betreffen niet zozeer de feitelijke inhoud van het boek als wel enkele van de *sweeping statements* van de auteur. Zo volstaat Hochschild er niet mee het regime van Leopold in Congo als wreed of onmenselijk te kwalificeren, maar geeft hij de voorkeur aan het gebruik van de zwaarbeladen term *holocaust* - in de Franse vertaling kreeg zijn boek dan ook de ondertitel mee: *un holocauste oublié*.

Terecht wijzen Belgische historici als Stengers en Philippe Marechal er in hun reacties op dat over de barbaarsheid van Leopolds regime geen enkele twijfel bestaat. Dit feit was overigens al genoegzaam bekend uit eerdere publicaties en uit het vele in Tervuren bewaarde archiefmateriaal. Maar voor Hochschilds bewering dat het aantal slachtoffers van het schrikbewind in Congo dat van de Eerste Wereldoorlog overtrof, ontbreekt ieder bewijs. Hoewel de koloniale pers uit die tijd en ambtelijke rapporten melding maken van een demografische crisis, is het onmogelijk ook maar bij benadering vast te stellen in welke mate deze het directe gevolg was van de misstanden op de rubberplantages en om welke aantallen slachtoffers het hierbij ging. Immers, de eerste officiële volkstelling in de kolonie vond pas plaats in de jaren twintig; betrouwbare cijfers over de periode daarvóór (nog afgezien van aanzienlijke verschillen per regio in dit reusachtige land) zijn niet voorhanden.

Maar Hochschild lijkt voorsnog niet van zins de strijdbijl te begraven. In plaats van op koning Leopold heeft hij nu de aanval ingezet op degene die hij ziet als diens plaatsvervanger op aarde, c.q. in België: de historicus Jean-Luc Vellut, die in 2005, ter gelegenheid van de honderdvijftigste verjaardag van het Koninkrijk België, in het Museum van Tervuren een grootscheepse tentoonstelling inrichtte met als titel: 'Het geheugen van Congo. De koloniale tijd'. De schitterende catalogus telt een groot aantal artikelen

van de hand van specialisten, zowel uit België als uit Congo, die de geschiedenis van kolonialisme en dekolonisatie vanuit Europees én Afrikaans perspectief belichten. De illustraties bestaan voor een belangrijk deel uit niet eerder gepubliceerd fotomateriaal, in meerderheid afkomstig uit het omvangrijke archief van Tervuren zelf. Daaronder bevindt zich ook een aantal curiosa, zoals de Congoplaatjes die je cadeau kreeg bij de doosjes kaas van *la vache qui rit*; platenhoezen uit de jaren vijftig van Congolese dansmuziek met Cubaanse inslag en *last but not least* het Congolese kinderkoor 'De troubadourtjes van Koning Boudewijn'. Met hun vertolking van de *missa luba* maakten ze een wereldhit.

Maar getuigenissen van de gruwelijkheden uit de tijd van de rubberboom ontbreken evenmin. Er zijn de inmiddels bekende foto's bij, waarop zwarte militieleden de afgehakte handen van hun slachtoffers tonen, van een *chain gang* van Afrikaanse gevangenen, zoals Conrad die in *Heart of Darkness* beschrijft, evenals van de sadistische legerkapitein Léon Rom, die Conrad mogelijk inspireerde tot het personage van de waanzinnige Kurtz ('*the horror, the horror!*'). Hier heeft Hochschild overigens wel een punt, want de informatie over deze laatste is in de catalogus uiterst summier. Interessanter wellicht dan deze foto's die het lijden van het Congolese volk onder het Belgische juk weerspiegelen, zijn de voorwerpen en afbeeldingen die een indruk geven van de verschillende vormen van verzet die er eveneens vanaf het begin van de kolonisatie zijn geweest. Een mooi voorbeeld daarvan vormen de maskers gemaakt door leden van de Pendestam, die daarmee in hun dansen uitdrukking gaven aan hun onvrede over de door de kolonisator opgelegde dwangarbeid. In 1931 kwamen de Pende overigens daardwerkelijk in opstand tegen het koloniale regime. Hun revolte werd neergeslagen.

'HOCHSCHILD VOLSTAAT ER NIET MEE HET REGIME VAN LEOPOLD IN CONGO ALS WREED OF ONMENSELIJK TE KWALIFICEREN, MAAR GEEFT DE VOORKEUR AAN HET GEBRUIK VAN DE ZWAARBELADEN TERM *HOLOCAUST*.'

Interessant en vooral ook verbazingwekkend is het fotomateriaal dat betrekking heeft op de Belgische koloniale propaganda van de jaren vijftig. Terwijl de roep om zelfbestuur steeds luider klinkt, gaat men in België onverdroten voort met het drukken van affiches met als thema's 'blank en bruin' of de verworvenheden van de tropische geneeskunde. Tegelijkertijd wordt nog in 1960 op een foto van een Congolees-Belgisch dansend paar het gezicht van de Europese vrouw met een zwart balkje onherkenbaar gemaakt. Hier hadden de multiculturele aspiraties van de koloniale samenleving kennelijk een grens bereikt.

De rijkdom aan informatie die het boek *Het geheugen van Congo* over de hele periode 1886-1960 verschaft, alsook het gevoel voor nuance dat de verschillende bijdragen kenmerkt, zijn duidelijk niet aan Hochschild besteed. In oktober 2005 publiceerde hij een uitvoerig artikel over Tervuren in *The New York Review of Books*. Daarin stelde hij dat niet alleen de tentoonstelling maar ook het museum zelf duidelijk laten zien dat België nog altijd niet heeft afgerekend met zijn koloniale verleden. Was de eerste 'doortrokken van de geest van ontkenning', het tweede deugt al evenmin, omdat het te weinig aandacht schenkt aan, alweer, de Congolese 'holocaust'. In Hochschild's visie zouden de Belgen op dit punt een voorbeeld moeten nemen aan de Amerikanen en de wijze waarop zij in de laatste decennia hun eigen traumatische slavernijverleden en de uitroeiing van de Indianen hebben verwerkt.

Deze vergelijking gaat echter op een aantal punten mank. Historisch gezien bestaat er tussen de geschiedenis van de slavernij en die van de kolonisatie van Afrika een aantal significante verschillen. De koloniale overheersing in Afrika heeft nog geen honderd jaar geduurd, in plaats van ruim drie eeuwen. Evenmin en deels als gevolg hiervan, heeft dit voor de Afrikanen geleid tot een volledig verlies van de eigen cultuur. Of, zoals de afrikanist Kwame Anthony Appiah stelt in 'The Invention of Africa', een van de in *In My Father's House* (1993) gebundelde essays: 'Omdat de Afrikanen behoorden tot culturen waar zwarten de meerderheid vormden en waar het leven grotendeels onderworpen bleef aan de eigen, inheemse, morele en cognitieve inzichten, hadden ze geen reden om aan te nemen dat ze minder waard waren dan blanken en om die reden hadden ze ook minder reden om hen te haten.'

Daarnaast, en dat is waar het mij hier vooral om gaat, weigert Hochschild in te zien dat Tervuren, vanwege zijn historische karakter, zoals Vellut het formuleert, 'een museum van een koloniaal museum' is. Een tijdcapsule, niet meer en niet minder, zoals dat ook geldt voor het Isabella Stewart Gardner Museum in Boston, het Musée Jacquemart-André in Parijs, het museum voor natuurlijke historie in la Rochelle en het Teylers Museum in Haarlem. Geen weldenkend mens zal ooit op de onzalige gedachte komen om deze musea aan een *face lift* te onderwerpen omdat ze wat betreft hun inrichting en opstelling niet meer beantwoorden aan de museale opvattingen van onze tijd. Sterker nog: bij de verbouwing van het Rijksmuseum worden kosten noch moeite gespaard om het geheel weer terug te brengen in de oorspronkelijke staat van zo'n honderd jaar geleden. De situatie van Tervuren is niet wezenlijk anders, behalve dan dat in het museum in zijn huidige vorm iedere uitleg of verklaring ontbreekt. Maar om die leemte op te vullen, is het helemaal niet nodig het unieke interieur van dit monument op enigerlei wijze te 'moderniseren', laat staan te 'actualiseren'. Dat zou een doodzonde zijn. Er is immers een even goedkope als praktische oplossing voorhanden waarmee alle gedoe rond het museum voorgoed tot het verleden behoort: leg een stapeltje cassetterecorders bij de ingang zodat de bezoekers een gesproken rondleiding in het Nederlands, Frans en Engels kunnen krijgen. Met zo'n keur aan historici en afrikanisten in huis hoeft het maken van een goede en historisch verantwoorde tekst over het museum en zijn collectie toch geen al te grote opgave te zijn.

Ten slotte zou het een goed idee zijn om in een van de andere gebouwen op het terrein een kleine, permanente tentoonstelling in te richten over de eigentijdse problematiek van het koloniale museum: de postkoloniale pendant ervan, in zekere zin. Want het is een feit dat er op dit moment allerlei interessante ontwikkelingen gaande zijn. Zo is er de groeiende tendens om de voorwerpen die ooit onder het koloniale bewind 'verzameld' werden en die als emblematisch voor de geschiedenis van de gekoloniseerden kunnen worden aangemerkt, weer terug te geven aan de rechtmatige eigenaars ervan. Het aantal claims houdt gelijke tred met de ontwikkeling van een museumcultuur in de verschillende niet-westerse landen. Of Tervuren hiermee al te maken heeft of heeft gehad, weet ik niet, maar gezien de omvang en de rijkdom van de collectie zal dit op enig moment zeker gebeuren. Overigens vond in 2001 in het museum al een tentoonstelling plaats over de dubieuze herkomst van een aantal van de voorwerpen die het bezit.

Een ander boeiend onderwerp dat zich goed zou lenen voor een dergelijk project is een overzicht van de ontwikkeling die het 'koloniale' museum in al zijn diversiteit tot dusverre heeft doorgemaakt. Terwijl bijvoorbeeld het door Jacob Gelt Dekker gefinancierde slavernijmuseum op Curaçao vooral lijkt te zijn opgezet met het doel een vorm van *empowerment* aan de plaatselijke bevolking te verschaffen (waarmee ik niets negatiefs bedoel, ook al staat deze aanpak hier en daar op gespannen voet met de historische feiten), ligt in het Maritiem Museum van Liverpool de nadruk op het *her-* of *mee*beleven van de geschiedenis door de bezoekers. Zo maak je samen met het Afrikaanse jongetje Koffii in een stikdonkere ruimte de *middle passage* mee en kun je via een koptelefoon de slaven horen zingen. Doordenkend via deze lijn zouden de bossen rond het museum van Tervuren zich uitstekend lenen voor het insceneren van een Congolese *man hunt*. Maar ik hoop, en verwacht, dat de directeur van Tervuren bij zijn plannen om er, zoals de *Bezoekersgids* het formuleert, een 'modern en dynamisch museum' van te maken, toch iets anders voor ogen staat. In 2010 is het zover. Wie er niet helemaal gerust op is, doet er goed aan ruim vóór die tijd nog eenmaal tram 44 te nemen, die je na een fraaie tocht door een van de mooiste buurten van Brussel naar het laatste restje tropisch België voert.

Ieme van der Poel is hoogleraar Franse letterkunde, Afdeling Taal- en Letterkunde, Faculteit der Geesteswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam.

Met dank aan Takako Kondo en de studenten van de Research Master Literary Studies, UvA, 2005/06.

Besproken boeken:

Congo. Mythes et réalités

door **Jean Stengers**

Racine. Brussel 2005.

317 pag.

(Herz. en uitgebr. uitgave; 1e druk 1989)., € 26,50

Het geheugen van Congo. De koloniale tijd

door **Jean-Luc Vellut (red.)**

door Snoeck/Koninklijk Museum voor Midden-Afrika. Brussel/Tervuren 2005.

271 pag.

(Ook verkrijgbaar in het Frans: *La mémoire du Congo. Le temps colonial.*), € 49,50

Literatuur:

- **K.A. Appiah** (1993). *In My Father's House. Africa in the Philosophy of Culture*. Oxford: Oxford University Press.
- **J. Conrad** (1999). *Heart of Darkness*. Londen: Penguin Books (1900).
- *Museumsleutel. Bezoekersgids van het KMMA* (2003). Tervuren: Koninklijk Museum voor Midden-Afrika.
- **A. Hochschild** (1998). *King Leopold's Ghost. A Story of Greed, Terror, and Heroism in Colonial Africa*. New York: Houghton Mifflin.
- **A. Hochschild** (2005). 'In the Heart of Darkness', *The New York Review of Books*, 6 oktober, pp. 39-42.
- **I. van der Poel** (2006). *Congo-Océan. Un chemin de fer colonial controversé* (2 dln.). Parijs: L'Harmattan.